

*А. І. Карпук,
к. е. н., Національний університет біоресурсів та природокористування, м. Київ*

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВОЛИНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються актуальні проблеми податкового регулювання лісокористування, проаналізовано динаміку надходжень збору за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України у Волинській області. Виявлено причини позитивних зрушень у динаміці надходжень фіскальних платежів за використання лісових ресурсів місцевого значення.

The article deals with topical issues of tax regulation of forest use, analyzes trends in collection fees for use of forest resources and land use of forest resources to the Consolidated Budget of Ukraine in the Volyn region. The reasons for the positive changes in the dynamics of fiscal revenue payments for the use of forest resources of local importance.

*Ключові слова: податкове регулювання, лісовий фонд, лісові ресурси, фіскальні платежі.
Key words: tax regulations, forest reserve, forest resources, fiscal charges.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Податкове регулювання господарського освоєння лісоресурсного потенціалу містить ряд суперечливих моментів, пов'язаних як з ідентифікацією реальної бази стягнення плати за спеціальне лісокористування, так і з диференціацією нормативів плати за використання деревних порід різної цінності. Невисокі ставки попенної плати тривалий період були одним із каталізаторів еколого-деструктивного ресурсомісткого лісокористування. Це стало однією з основних причин недоотримання значних обсягів доходів місцевих бюджетів у багатолісних районах України. Значною мірою це стосується і Волинської області, де лісоресурсний потенціал виступає одним з основних чинників соціально-економічного піднесення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідність трансформації існуючої системи податкового регулювання лісокористування піднімається в працях відомих вітчизняних учених, таких як А. Бобко, В. Міщенко, А. Бодюк, Н. Котляревська та багато інших [1; 4; 5].

Н. Котляревська переконана в тому, що в Україні розвиток лісового господарства гальмує недосконалість фінансово-економічного механізму та податкової бази, яка не враховує довгостроковості у вирощуванні лісу. Оподаткування лісового господарства України впливає на природно-ресурсний потенціал і може як стимулювати, так і гальмувати процеси лісозбереження. Збільшуючи економічний ефект від господарського освоєння природних ресурсів і надходження платежів від їх використання, важливо не порушити природну рівновагу в еколого-економічних системах, що потребує удосконалення системи оподаткування підприємств лісового господарства [4].

В. Міщенко констатує факт того, що збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування землями лісового фонду, згідно з державним бюджетом на 2010 рік, становив 171,6 млн грн. проти фактичного у 2009 році — 174,6 млн грн. Зростання ставок збору передбачалося лише за рахунок інфляції. Під час обговорення Податкового кодексу усі звернення щодо оподаткування лісових ресурсів стосувалися вилучення з об'єктів оподаткування зборів за заготівлю деревини у про-

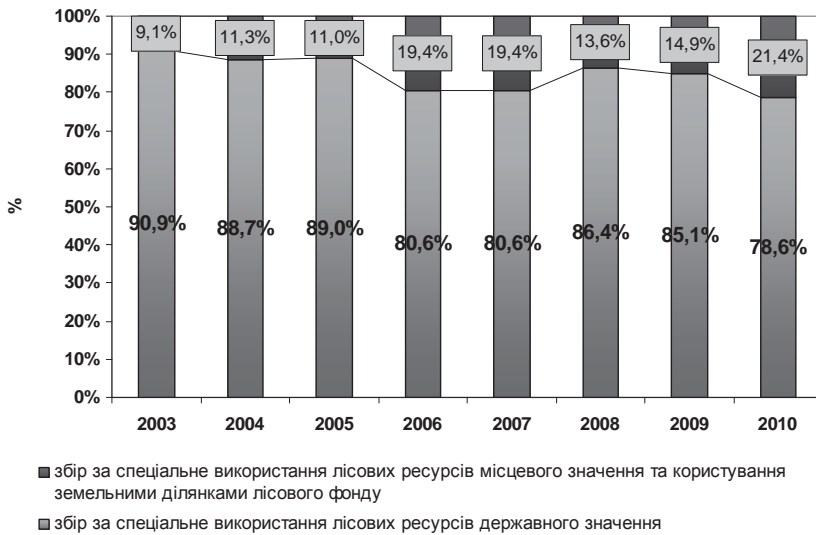

Рис. 1. Динаміка зрушень у структурі збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду за 2003—2010 рр. (за даними ДПА у Волинській області)

цесі всіх видів рубок, за винятком одного — рубок головного користування [5].

А. Бобко, А. Бодюк та Н. Хоцянівська впевнені, що фіскальні платежі за користування землями сільськогосподарського призначення мають стати ринковою основою для формування соціально-справедливих економічних відносин суб'єктів господарювання з лісівництва (лісгоспів) з власником земельних ресурсів — державою [1].

Виходячи з наведених думок авторитетних учених, напрошується висновок про те, що при підготовці Податкового кодексу України, на жаль, не було використано всього наявного потенціалу вдосконалення системи податкового регулювання лісокористування і не закріплено у відповідних пунктах базового фіскального нормативно-правового акта; не ведеться робота щодо розробки інституціонального забезпечення оподаткування земель лісового фонду; при встановленні нормативів плати за спеціальне використання лісових ресурсів не враховується фактор тривалого лагу між посадкою та стиглістю лісу. Тому й не дивно, що система податкового регулювання господарського освоєння лісоресурсного потенціалу повною мірою не виконує притаманних їй класичних функцій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою публікації є виявлення найбільш суперечливих моментів існуючої системи податкового регулювання лісокористування, аналіз динаміки надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України у Волинській області, виявлення особливостей динаміки реальних надходжень даного виду природно-ресурсних платежів за викорис-

тання лісових ресурсів як загальнодержавного, так і місцевого значення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Волинська область, поряд із Житомирською, Закарпатською, Івано-Франківською, Рівненською областями, є одним з найбільш заліснених регіонів України. Цей фактор змушує розглядати лісоресурсний потенціал як один з головних чинників розвитку господарського комплексу та нарощення асиміляційного потенціалу території. Але, як і в більшості інших областей, частка стиглих деревостанів у віковій структурі лісового фонду даного регіону вимагає застосування ряду інструментів, котрі спонукатимуть лісгосподарські підприємства до ощадливого та збалансованого

використання окремих складових лісосировинного потенціалу. У зв'язку з невисокою часткою стиглих деревостанів, виходячи з необхідності забезпечення високоефективної роботи постійних лісокористувачів, одним з основних пріоритетів регіональної лісової політики є використання недеревної продукції та несировинних якостей лісу. Однією з причин нераціонального лісокористування в окремих адміністративних районах є наявність надто уніфікованої системи фіскального регулювання лісокористування, яка характеризується обмеженою базою стягнення плати за спеціальне лісокористування і не створює перепон для переведення в розряд санітарних рубок де-факто рубок головного користування.

Таке інституціональне підґрунтя податкового регулювання лісокористування значною мірою позначилося на динаміці надходжень зборів за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України у Волинській області.

Як видно з рис. 1, починаючи з 2003 аж до 2007 року частка зборів за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення та користування земельними ділянками лісового фонду зростає з 9,1 до 19,4%. Така позитивна динаміка була досягнута завдяки активній позиції органів державного управління і місцевого самоврядування щодо наведення ладу у сфері заготівлі та продажу дикорослих рослин, грибів і ягід. Деяке зниження частки збору за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення, що мало місце у 2008 та 2009 роках (показники становили відповідно 13,6% і 14,9%), було викликане погіршенням роботи податкових органів щодо визначення бази фіскального регулювання заготівлі дрюгорядних лісових матеріалів.

Але у 2010 році ситуація значно покращилася, про що свідчить збільшення величини аналізованого показника до 21,4%. Такий позитивний результат було отримано завдяки розпорядженню голови Волинської обласної державної адміністрації щодо створення режиму максимального сприяння підприємницьким структурам, які займаються заготівлею ягід і грибів та отримують прибутки завдяки дарам лісу. Тому у сезон грибів і ягід податківці суворо контролювали, щоб заготівельники лісової продукції справно сплачували податки. Якщо у 2010 році збори від заготівлі грибів і ягід склали 4,1 млн грн., то у 2011 році, за оцінками експертів, до місцевих бюджетів надійде не менше 6 млн грн. [3].

У розрізі адміністративних районів Волинської області у 2003 та 2010 роках має місце така картина: найвищі обсяги надходжень збору за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України мають місце в районах поліської зони (Камінь-Каширський, Ківерцівський, Ковельський, Любешівський, Любомльський, Маневицький, Ратнівський і Старовижівський райони) (рис. 2). У 2010 році реальні надходження даного виду фіскальних платежів (у порівнянних цінах 2003 року) знизилися в більшості найбільш заліснених районів. Зокрема, в Камінь-Каширському вони знизилися на 197,6 тис. грн., Ківерцівському — 69,4 тис. грн., Ковельському — 47,6 тис. грн., Любешівському — 9,3 тис. грн., Любомльському — 31,7 тис. грн., Маневицькому — 34 тис. грн., Ратнівському — 66,9 тис. грн.

Серед найбільш заліснених районів збільшення реальних надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду мало місце лише у Старовижівському районі (збільшення склало 12 тис. грн.). Виходячи з цього, можна стверджувати, що зростання номінальних надходжень зборів за спеціальне лісокористування досяглося шляхом індексації нормативів плати у зв'язку з інфляційними процесами. Позитивних зрушень щодо розширення бази стягнення даного виду природно-ресурсних платежів не відбулося. Хоч і слід зазначити, що доволі суттєвим фактором є обмеженість лісосічного фонду.

Якщо аналізувати районний розріз надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення, то тут ситуація зовсім інша (рис. 3). У 2010 році реальні надходження даного виду плати за спеціальне використання природних ресурсів порівняно з 2003 роком значно збільшилось, у першу чергу в найбільш заліснених

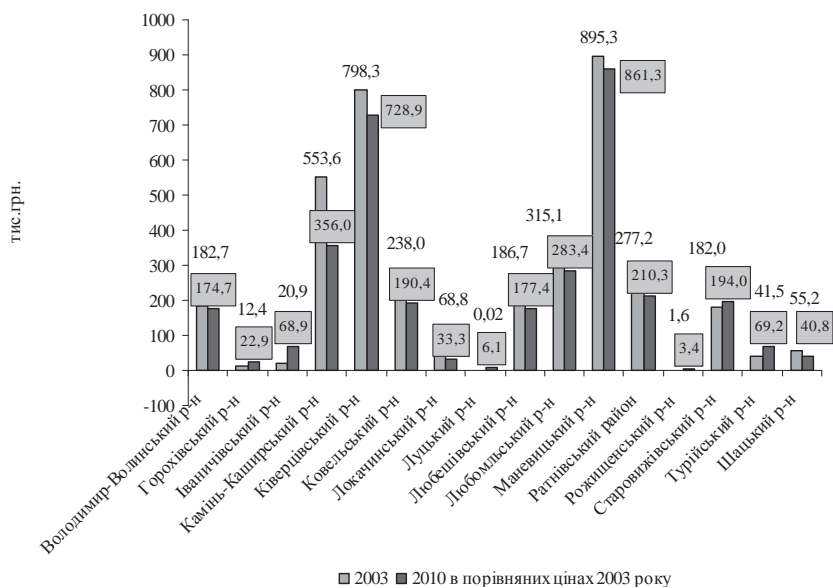

Рис. 2. Районний розріз надходжень збору за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України у Волинській області (за даними ДПА у Волинській області)

адміністративних районах Волинської області. Зокрема, збільшення склало в Камінь-Каширському районі 20,6 тис. грн., Ківерцівському — 94,3 тис. грн., Ковельському — 41,9 тис. грн., Любешівському — 28,1 тис. грн., Любомльському — 36,3 тис. грн., Маневицькому — 109,9 тис. грн., Ратнівському — 6,2 тис. грн. Серед найбільш заліснених районів у 2010 році порівняно з 2003 роком плата за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення зменшилася лише у Старовижівському районі (на 12 тис. грн.).

Напрошується висновок про те, що у 2010 порівняно з 2003 роком реальні надходження плати за спеціальне лісокористування збільшилися переважно за рахунок ефективного податкового регулювання використання лісових ресурсів місцевого значення. Основною причиною позитивної динаміки надходження фіскальних платежів за використання лісових ресурсів місцевого значення і негативної динаміки за використання лісових ресурсів загальнодержавного значення є те, що плата за використання перших повною мірою надходить до місцевих бюджетів й органи місцевого самоврядування використовують весь арсенал доступних методів максимального вилучення фіскальних платежів за збір дикорослих рослин, грибів та ягід.

Як показують дослідження і думки експертів, у перспективі позитивна динаміка щодо надходжень плати за спеціальне лісокористування в місцеві бюджети збережеться зі ще вищим середньорічним темпом приросту.

Важливим моментом позитивних змін фіскального характеру стало те, що у сезон грибів та ягід волинські податківці суворо контролювали,

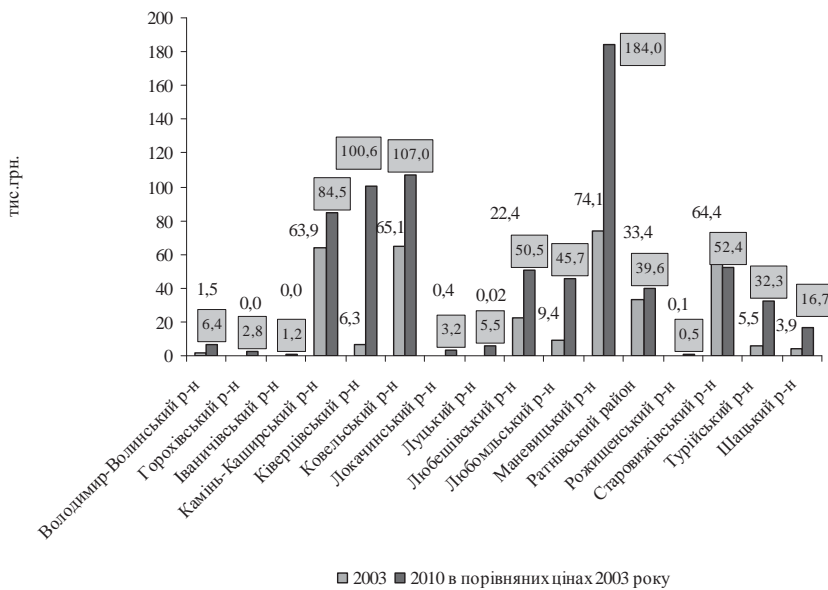

Рис. 3. Районний розріз надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення та користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України у Волинській області (за даними ДПА у Волинській області)

щоб заготівельники лісової продукції справно сплачували податки. Їм довелося максимально мобілізуватися та оперативно реагувати на можливі порушення податкового законодавства. Насамперед, ретельно відстежувалися всі етапи здійснення господарських операцій з такою популярною волинською продукцією, як гриби, ягоди та горіхи. У щоденному режимі аналізували весь ланцюг від експортера до підприємця, який закупив лісову продукцію в громадян. На цій ділянці роботи контролювався факт сплати податку з доходів фізичних осіб з тих сум, які виплачувалися населенню за проданий товар. Тому очікували суттєвого збільшення надходження податку з доходів фізичних осіб. Станом на 1 листопада 2010 року до місцевих бюджетів надійшло 2,1 млн грн. цього платежу, або майже вдвічі більше, ніж 2009 року [2].

У ДПА у Волинській області сподіваються, що результат 2010 року — не ситуативний, хоч і прогнозують: надходження від заготівлі ягідно-грибної продукції завжди залежатимуть від метеоумов. Але той факт, що навіть за несприятливої погоди закупівля грибів та ягід — прибутковий бізнес, заперечити складно. Не випадково на Волині почали серйозно працювати над створенням реєстру суб'єктів господарювання, які заготовляють лісову продукцію в населення, щоб володіти інформацією про обсяги заготівель та ймовірні порушення податкового законодавства.

У 2010 році завдяки скоординованій роботі податкової служби, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, безпосередньому спілкуванню з головами сільських та селищних рад, на території яких заготовляють лісопро-

дукцію, оперативному обміну інформацією з митницею та УМВС у Волинській області вдалося досягти помітних зрушень у сфері податкового регулювання спеціального використання лісових ресурсів.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на прийняття Податкового кодексу України, де закріплені базові положення податкового регулювання лісокористування, виникає необхідність у подальшому вдосконаленні методичної бази стягнення плати за спеціальне використання лісових ресурсів як загальнодержавного, так і місцевого значення. Попри позитивні зрушення в динаміці надходжень плати за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення, в цьому напрямі й надалі необхідно використовувати всі нові форми співпраці підрозділів державної податкової служби та органів місцевого самоврядування в напрямі ідентифікації реальної бази стягнення даного виду фіскальних платежів, адже наявні природно-ресурсні умови дозволяють на порядок підвищити надходження плати за спеціальне лісокористування до місцевих бюджетів. У Волинській області збільшення надходжень плати за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення має увійти в спектр основних пріоритетів регіональної політики соціально-економічного розвитку.

Література:

1. Бобко А. Фіскальні платежі в лісівництві України / А.Бобко, А.Бодюк, Н.Хоцянівська // Економіка АПК. — 2008. — № 6. — С. 80—84.
 2. Заготівля грибів та ягід принесла бюджету Волині 3,9 млн гривень // Відомості-UA. — 2010. — 22 листопада [Електронний ресурс]. — Доступний з: <<http://vidomosti-ua.com/news/16733>>.
 3. Костюк І. Від заготівлі грибів та ягід на Волині чекають 6 млн грн. податків / І.Костюк // Відомості-UA. — 2011. — 14 липня [Електронний ресурс]. — Доступний з: <<http://vidomosti-ua.com/news/29338>>.
 4. Котляревська Н. Вдосконалення оподаткування спеціального використання лісових ресурсів / Н. Котляревська // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2008. — № 4. — С. 66—75.
 5. Міщенко В. Крок уперед. А могли зробити два. Про екологічний аспект нового Податкового кодексу / В. Міщенко // Дзеркало тижня. — 2010. — № 45. — С. 9.
- Стаття надійшла до редакції 21.07.2011 р.